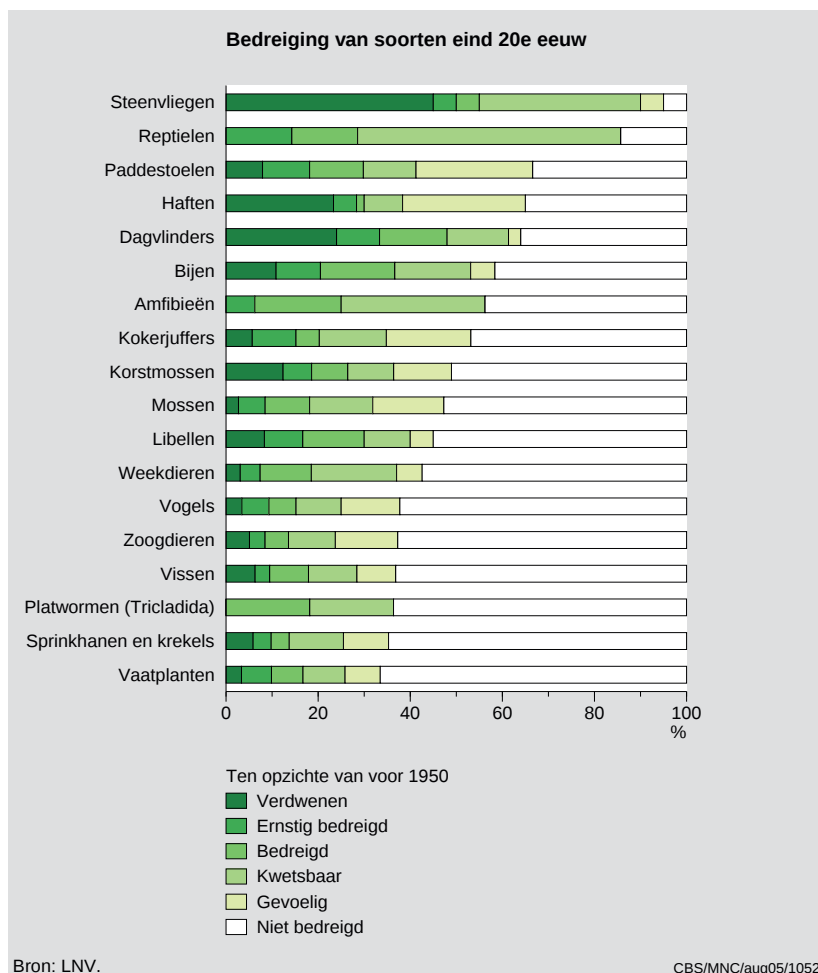
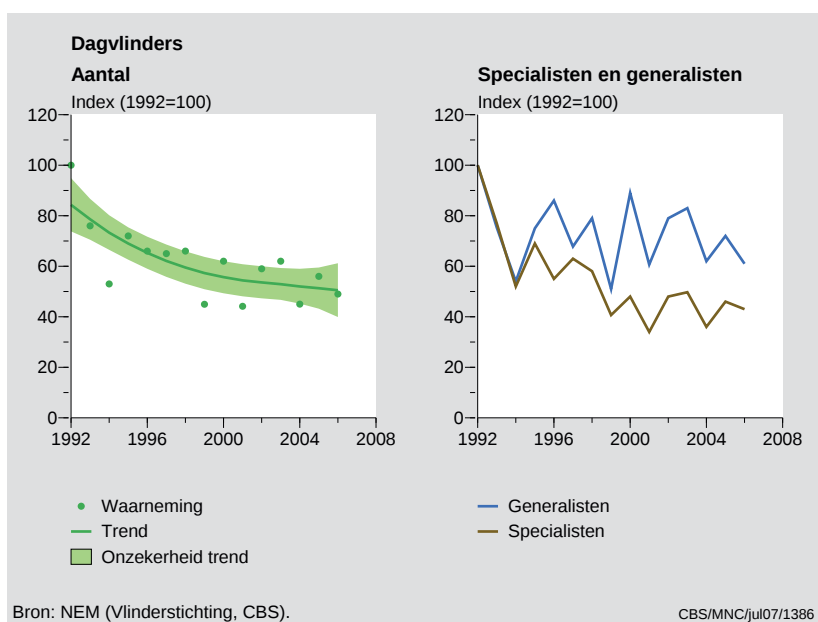

Een selectie uit het Milieu- en Natuurcompendium

Nederlandse dagvlinders

Figuur 1. Vlinders staan op de vijfde plaats op de lijst van bedreigde soorten in Nederland.

Figuur 2. De veeleisende soorten hebben het lastiger dan de 'generalisten'.

Het Milieu- en Natuurplanbureau is grootverbruiker van de gegevens van De Vlinderstichting. Het gebruikt de gegevens o.a. voor het Milieu- en Natuurcompendium: een online handboek met feiten en cijfers over natuur en milieu in Nederland. Zowel voor professionals als voor de betrokken burger een enorme bron van zeer goed toegankelijke informatie. In dit artikel grasduinen we in het compendium om te kijken hoe de Nederlandse vlinders er voor staan. Op www.milieu-ennatuurcompendium.nl vinden we met de zoekterm 'vlinders' direct een twintigtal kaarten en grafieken, de zogenaamde indicatoren. Samen vertellen ze het volgende verhaal.

Hoe staan de dagvlinders er voor?

Hoog in de top tien. Helaas is dat niet altijd gunstig. Het overzicht van de 18 Nederlandse Rode Lijsten laat zien dat de soortgroep van dagvlinders op de vijfde plaats staat als het gaat om bedreiging (Figuur 1). Vlinders worden daarbij slechts voorgedaan door steenvliegen, reptielen, paddenstoelen en haften. Bijna een kwart van de oorspronkelijke vlindersoorten is reeds verdwenen uit ons land. 40% van de vlindersoorten is momenteel in meer of mindere mate bedreigd.

De trend sinds het begin van de jaren negentig suggereert dat de achteruitgang van de vlinders geleidelijk stabiliseert (Figuur 2). Opmerkelijk is het verschil in trend tussen specialisten en generalisten. Oftewel: tussen de soorten die veel eisen stellen aan hun omgeving en soorten die zich makkelijk aanpassen aan veranderende omstandigheden. De laatste groep, noem ze maar opportunisten, weet zich duidelijk beter te handhaven.

Een vergelijking met de trends van andere soortgroepen toont voor de bossen een opvallend verschil tussen dagvlinders en vogels (Figuur 3). Vogels lijken te profiteren van de ouder wordende bossen en het meer natuurlijke bosbeheer. Vlinders gaan echter nog steeds verder achteruit. Ook libellen doen het beduidend beter dan de vlinders. De aantallen blijven de laatste jaren min of meer stabiel.

Oorzaken van verandering

Belangrijke omgevingsfactoren die invloed hebben op de natuur zijn verdroging, vermessing, verzuring, versnippering en klimaatverandering.

s in feiten en cijfers

Tekst:
Mireille de Heer
Freelance Ecologie &
Communicatie

Facts and figures – Dutch butterflies

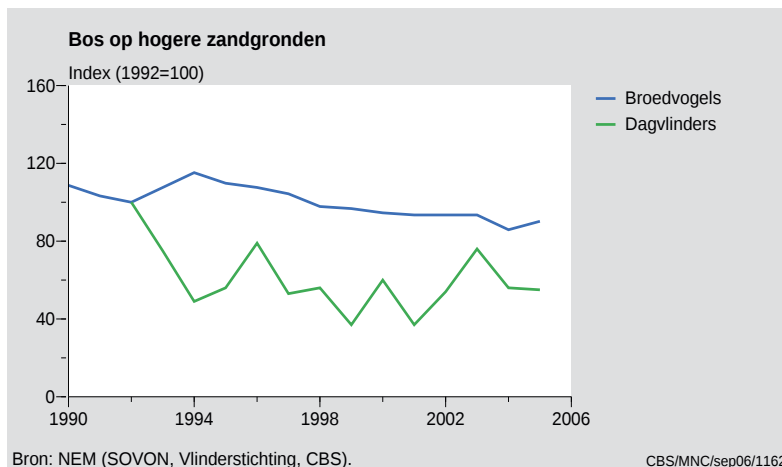
An important user of the data collected by Dutch Butterfly Conservation and similar nature organisations is the Netherlands Environmental Assessment Agency, Milieu- en Natuurplanbureau (MNP). The MNP supports national and international policymakers by analysing the impacts of societal trends and policies on the environment, acting as an interface between science and policy. It uses the data collected in the Network Ecological Monitoring (NEM) to compile Het Milieu- en Natuurcompendium, an online manual at www.milieuennatuurcompendium.nl. Up-to-date facts and figures on the environment and fauna and flora of the Netherlands are presented in Dutch for both the interested citizen and the professional. For example, on this site it is possible to compare the eighteen Red Lists. Butterflies, at number five, are high up on the list of threatened species. Under the keyword vlinders (butterflies), graphs show clearly that changes in occurrence are caused by desiccation, eutrophication, acidification, landscape fragmentation and climate change.

Figuur 4 laat zien dat verdroging in Nederland een wijdverbreid probleem is. Bijvoorbeeld in de duinen en bossen is het een ernstige bedreiging voor de grote parelmoervlinder en de kleine ijsvogelvlinder. De grote parelmoer heeft daarbij helaas nog weinig kunnen profiteren van het recente herstel van vochtige duinvalleien. De kleine ijsvogelvlinder was vroeger algemeen, maar sinds de jaren vijftig hebben grootschalig bosbeheer en verdroging hun tol geëist. Kamperfoelie en open water verdwenen en daarmee twee belangrijke habitatvoorwaarden voor deze soort. In recente jaren lijkt een licht herstel waarneembaar. De achteruitgang van de grote parelmoervlinder en de kleine ijsvogelvlinder is indicatief

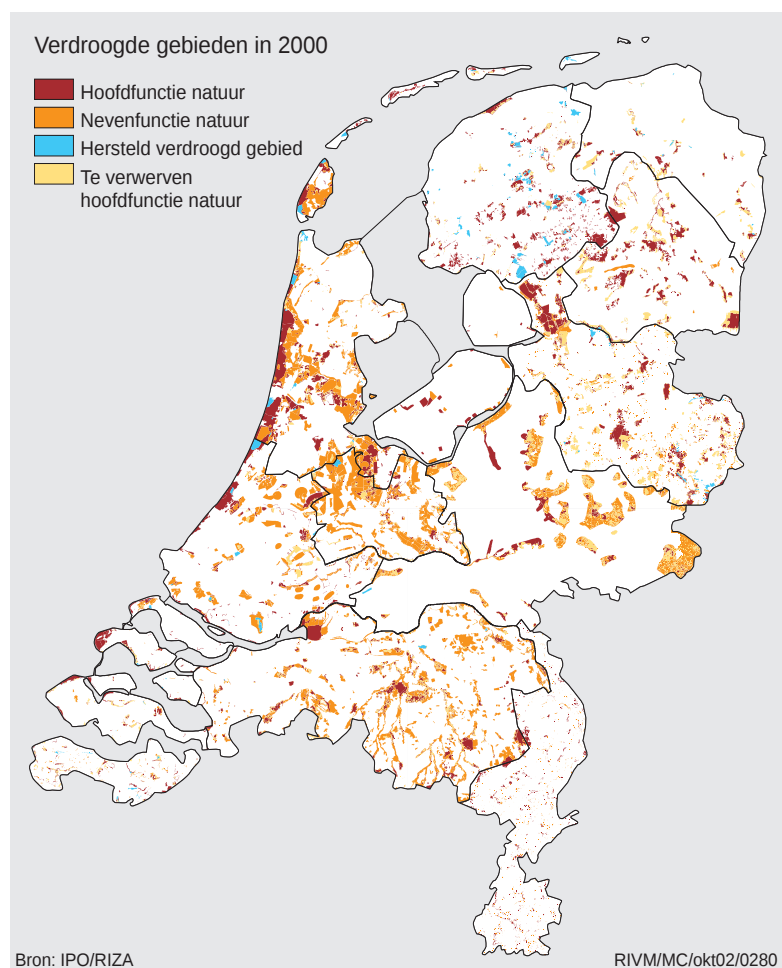
Arthur van Dijk

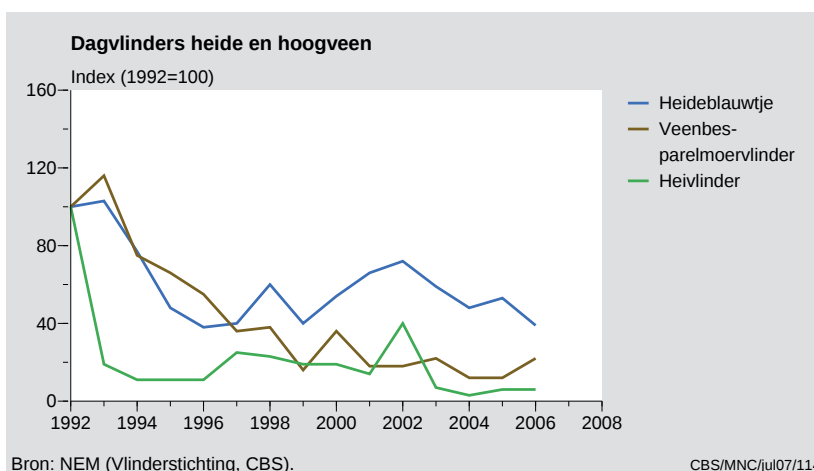
De kleine ijsvogelvlinder is een van de soorten die onder invloed van verdroging van het leefgebied sterk zijn achteruitgegaan.

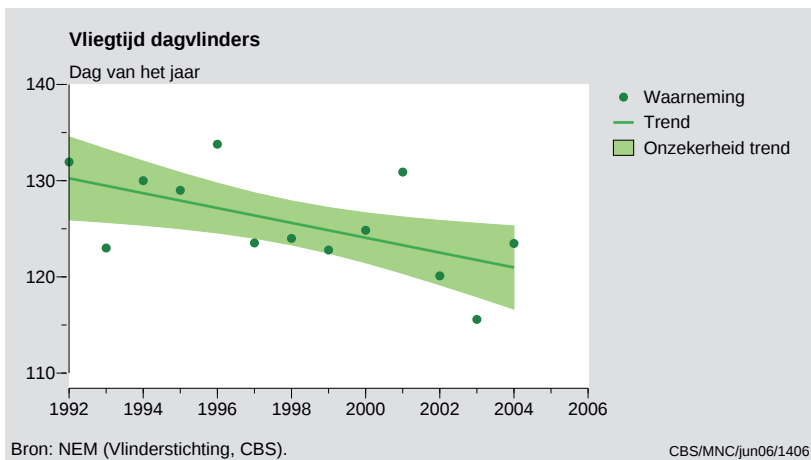
Figuur 3. Ondanks het meer natuurlijke bosbeheer gaan de bosvlinders nog steeds verder achteruit. Vogels lijken er meer profijt van te hebben.

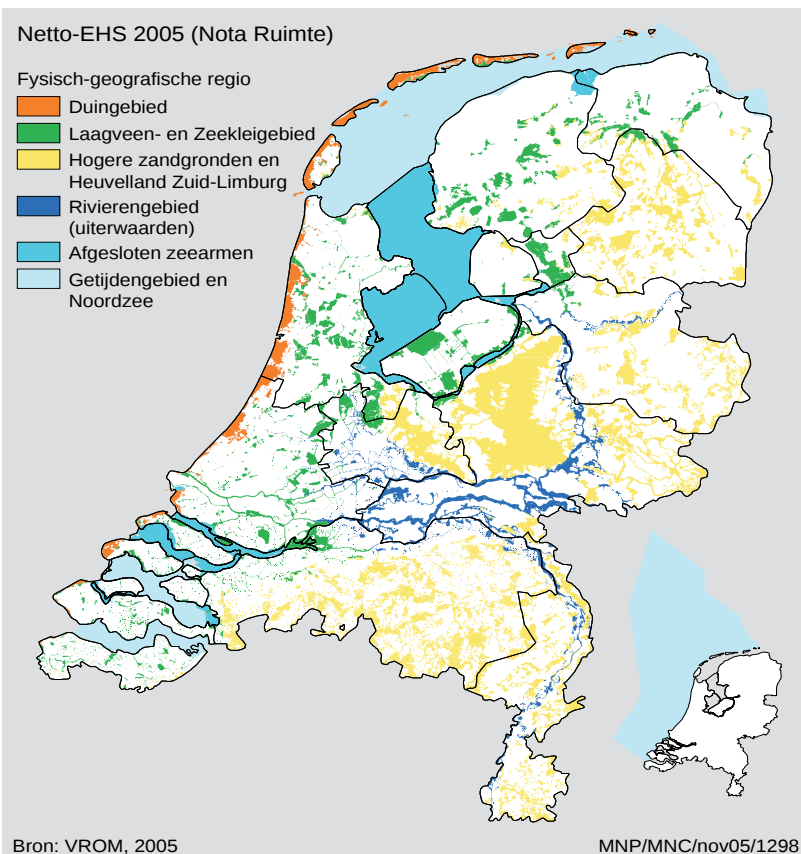
Figuur 4. Verdroging is een groot probleem in ons land.

Figuur 5. Dagvlinders van heide en hoogvenen gaan achteruit door vermessing en verzuring.

Figuur 6. De klimaatverandering heeft invloed op de verspreiding en aantallen vlinders in ons land, maar de consequenties op lange termijn zijn nog niet bekend.

Figuur 7. In het natuurbeleid is de Ecologische Hoofdstructuur een belangrijke pijler.

Het leefgebied van het pimperlblauwtje, de Moerputten, is aangemeld als Habitatrichtlijngebied.

voor de populatieontwikkeling van veel andere soorten in vochtige habitats.

Een voorbeeld van het effect van vermessing en verzuring is de toename van gras en opslag van bomen op de heide. Dit geldt zowel voor de droge als de natte heide en vertaalt zich in een achteruitgang van bijvoorbeeld heivlinder, heideblauwtje en veenbesparelmoervlinder (Figuur 5). De waardplanten van deze soorten verstikken tussen het gras. Ook wordt de structuur van de vegetatie minder geschikt. Sommige soorten, zoals het heideblauwtje, vereisen open plekken in de vegetatie om goed te kunnen opwarmen. Zulke plekken verdwijnen bij vergrassing en als er teveel oude heidestruiken komen. Bij goed beheer kan er echter weer verbetering optreden.

Ook versnippering is een probleem voor veel vlindersoorten van de heide. Het areaal heide is in de laatste 150 jaar afgenomen van 600.000 ha tot 36.000 ha. Veel van de eens grote gebieden zijn daarbij uiteengevallen in kleine snippers. Is een soort eenmaal verdwenen in zo'n snipper, dan is de kans op terugkeer klein door de grote afstand tot nabijgelegen populaties. Een oorzaak van verandering die in alle habitats speelt, is de opwarming van het klimaat. Bij de vroeg in het jaar vliegende dagvlinders is hierdoor in dertien jaar tijd een vervroeging van de vliegtijd van circa negen dagen opgetreden (Figuur 6). Het begin van de vliegperiode wordt bij dagvlinders immers in sterke mate door de temperatuur bepaald. Hetzelfde fenomeen doet zich voor bij de zangvogels. Over de periode 1986 tot 2005 is de gemiddelde eilegdatum met circa zeven dagen vervroegd. Op dit moment is nog niet goed te voorspellen welke consequenties de klimaatverandering op lange termijn zal hebben voor de verspreiding en aantallen van vlinders in Nederland.

Wat doen we er aan?

Het Nederlandse natuurbeleid bestaat uit verschillende onderdelen, meestal gericht op natuurbescherming in het algemeen, soms specifiek gericht op vlinders. Belangrijke verplichtingen volgen uit de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. De implementatie van deze richtlijnen moet leiden tot een Europees netwerk

Méér feiten en cijfers over natuur en milieu bekijken?

De gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit het Milieu- en Natuurcompendium. Dit online handboek bevat natuurlijk nog veel méér informatie, bijvoorbeeld over andere diergroepen en flora. Maar ook bevat het gegevens over landschap, leefomgeving, afval, water, landbouw, bodem, toxische stoffen, milieubeleid, energie, lucht, biodiversiteit en ga zo maar door. Kortom, het Milieu- en Natuurcompendium dekt het hele terrein van milieu en natuur. Figuren, cijfers en teksten kunnen vrij worden gedownload. Neem eens een kijkje op www.milieuennatuurcompendium.nl!

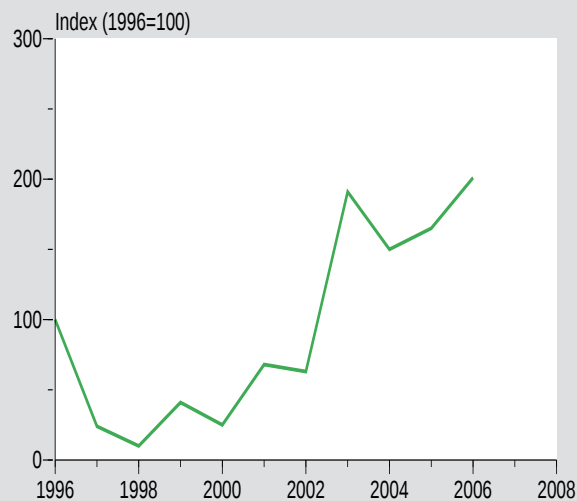
van natuurgebieden, Natura 2000 genaamd. Wat betreft vlinders worden op grond van de Habitatrichtlijn in Nederland de leefgebieden van het pimpernelblauwtje, het donker pimpernelblauwtje en de grote vuurvinder beschermd. Overigens verplicht de Habitatrichtlijn ook tot de monitoring van deze soorten. De Vlinderstichting voert dit uit in opdracht van het ministerie van LNV. In het nationale natuurbeleid is de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) een belangrijke pijler. Dit is de ruggraat van de Nederlandse natuur, waar planten en dieren voorrang hebben (Figuur 7). Voor de EHS wordt grond voor natuur verworven. Een ander onderdeel van het natuurbeleid is de bescherming van soorten, o.a. door middel van soortbeschermingsplannen (inmiddels opgevolgd door de leefgebiedenbenadering). In 1990 is ook voor vlinders zo'n plan opgesteld, het Beschermingsplan Dagvlinders, met als doel het behoud en herstel van alle dagvlinders die in Nederland worden bedreigd. Voor de grote vuurvinder, het gentiaanblauwtje en de veldparelmoervlinder zijn later nog aparte soortbeschermingsplannen opgesteld.

De grote vuurvinder heeft als een van de weinigen geprofiteerd van de maatregelen uit zijn soortbeschermingsplan. In de jaren '70 waren er in Nederland nog zeven populaties van deze soort. Dat nam in de volgende decennia snel af tot nog slechts drie plekken: de Wieden, de Rottige Meente en het laatste, echte bolwerk: de Weerribben. Deze karakteristieke vlinder van uitgestrekte laagveenmoerassen plant zich voort in veenmosrietland. Zodra het moeras door successie dichtgroeit, verdwijnt hij. Het regelmatig opentrekken van de oude petgaten in dit voormalige turfwinninggebied zorgt er nu voor dat steeds weer nieuw habitat ontstaat. De grote vuurvinder vaart er wel bij (Figuur 8).

Andere soorten uit het Beschermingsplan Dagvlinders waren niet of nauwelijks meer te redden. Het tweekleurig hooibeestje is inmiddels uit Nederland verdwenen en van de veldparelmoervlinder zijn de laatste jaren alleen nog zwerfende exemplaren gezien. De recente vondst van rupsen geeft echter nieuwe hoop.

Zilveren maan, pimpernelblauwtje en donker pimpernelblauwtje werden in het kader van het Beschermingsplan Dagvlinders geherintroduceerd. De jonge populaties fluc-

Grote vuurvinder

Bron: NEM (Vlinderstichting, CBS).

CBS/MNC/jul07/1151

Figuur 8. De grote vuurvinder heeft geprofiteerd van de maatregelen uit zijn soortbeschermingsplan.

tueren nog enorm. Het pimpernelblauwtje lijkt inmiddels weer tot de gevestigde orde te behoren. De Moerputten, het gebied van hun herintroductie, werd recentelijk in Brussel aangemeld als Habitatrichtlijngebied.

Het Netwerk Ecologische Monitoring

Veel gegevens uit dit artikel zijn afkomstig van het Meetnet Dagvlinders (tegenwoordig Meetnet Vlinders) van De Vlinderstichting. Dit meetnet maakt deel uit van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Andere natuurmeetnetten die hiertoe behoren zijn bijvoorbeeld de broedvogelmeetnetten van SOVON, de reptielen- en amfibieënmeetnetten van RAVON en het paddenstoelenmeetnet van de Nederlandse Mycologische Vereniging. In totaal gaat het om 14 meetnetten.

De meetnetten van het NEM zijn afgestemd op de informatiebehoefte van de rijksoverheid. Ze hebben zowel een signalerende als een evaluerende functie voor het beleid: gemeten ontwikkelingen in het veld kunnen aanleiding geven tot nieuw beleid en omgekeerd wordt het effect van beleidsmaatregelen met metingen in het veld gevolgd. Samen houden de NEM-meetnetten de vinger aan de pols van de Nederlandse natuur.

Wat betreft het veldwerk draaien de meetnetten van het NEM voor het grootste deel op vrijwilligers. In totaal zijn zo'n 16.000 natuurwaarnemers actief en hun aantal neemt nog steeds toe.

De gegevens van de vrijwilligers leggen een aantal stappen af van het veld tot Den Haag. De telformulieren worden verzameld en gecontroleerd door de coördinerende organisatie, in het geval van vlinders de Vlinderstichting. De data worden verwerkt tot gegevensbestanden. Het Centraal Bureau voor de Statistiek bewaakt de kwaliteit van deze bestanden, berekent de jaarlijkse indexen en trends van soorten en publiceert deze op internet. De gegevens worden o.a. gebruikt door het Milieu- en Natuurplanbureau, die ze inzet voor beleidsgerichte rapportages zoals de Milieubalans en Natuurbalans. Zo bereiken ze uiteindelijk de minister.